

اسماعیل نساجی زواره

خدمت رسانی در سیره پیامبر اعظم ﷺ

اهمیت خدمت رسانی

در آموزه‌های تربیتی و اخلاقی پیامبر اعظم ﷺ، خدمت رسانی و حل مشکلات مادی و معنوی مردم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. سیره درخشان آن بزرگوار نشان می‌دهد که آن حضرت در حل مشکلات مردم و رفع نیازها و معضلات آنها، فوق‌العاده کوشا بودند و در شرایط سخت، به داد بینوایان و رفع حاجت نیازمندان می‌پرداختند تا آن که فرمایند:

«مَنْ سَرَّ مُؤْمِنًا فَقَدْ سَرَّنِي وَ مَنْ سَرَّنِي فَقَدْ سَرَّ اللَّهَ»^۱.

«کسی که مؤمنی را شاد کند، مرا شاد کرده است و کسی که مرا شاد کند، خدا را شاد

نموده است.»

امام صادق علیه السلام فرمود:

رسول خدا صلی الله علیه و آله اوقات خود را به‌طور منظم و عادلانه بین اصحاب و مسلمانان تقسیم نموده بود. همه آنان را به‌طور مساوی و به یک چشم نگاه می‌کرد؛ هرگاه مشغول نماز بود و شخصی نزد او می‌آمد، آن حضرت صلی الله علیه و آله نمازش را به‌طور اختصار به جای می‌آورد و سپس از او می‌پرسید: چه حاجتی داری؟

۱. بحار الانوار، مجلس، ج ۷۴، ص ۷۸

وقتی نیازش را می‌گفت، پیامبر صلی الله علیه و آله آن را انجام می‌داد و سپس به نماز می‌ایستاد.^۱ آن حضرت به قدری در مورد مسأله رفع نگرانی و حل مشکلات مسلمانان حساس بود که فرمود:

«از سکوت و بی توجهی اهانت آمیز پرهیزید اگر بعضی از شماها مسئولیتی در جامعه داشته باشید و به درخواست افراد ثروتمند و موقعیت‌دار زودتر رسیدگی کنید و

«کسی که مؤمنی را شاد کند، مرا شاد کرده است و کسی که مرا شاد کند، خدا را شاد نموده است.»

درخواست زنان بی سرپرست، یتیمان و مساکین را انجام ندهید و آنان را به ذلت و خواری واگذارید، یقین داشته باشید که در حق ضعفا ستم روا داشته‌اید.»^۲

همدردی؛ معیار مسلمانی

در سیره آن حضرت صلی الله علیه و آله خدمت رسانی، وظیفه هر فرد مسلمان و جزو برنامه‌های اصلی رسالت ایشان است. اهمیت این مطلب به حدی است که در این زمینه می‌فرماید:

«کسی که شب را به روز برساند و به امور مسلمانان رسیدگی نکند، مسلمان نیست و هر کس صدای انسانی را بشنود که می‌گوید: ای مسلمانان! به فریادم برسید ولی به او کمک نکنند، مسلمان نیست»^۳.

بنابراین، خدمت رسانی و حل مشکلات مردم در جامعه اسلامی به ویژه از سوی مسؤولان و صاحبان قدرت و مال امری لازم و ضروری است و شایسته است که هر مسلمان وظیفه‌شناسی و مسئولیت‌پذیری، در هر پست و مقامی که باشد، در امر خدمت‌رسانی همت نماید و تلاش خود را مضاعف گرداند.

۱. همان، ج ۷۶، ص ۲۷۳

۲. کنز العمال، منقی هندی، ج ۶، ص ۲۹

۳. «مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ وَ مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي بِاللِّسْلَمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ» (اصول کافی، کلینی، ج ۲، ص ۱۶۴)

خدمت رسانی، وظیفه مسؤلان

هر فردی در جامعه مسلمان به اندازه استعداد و کارایی خود، وظیفه خدمتگذاری به هموعانش را بر عهده دارد. میزان خدمتی که مردم از هر شخص یا گروه اجتماعی انتظار دارند، بر حسب برداشت و تصویری است که از موقعیت اجتماعی آنان دارند. با این بیان اگر بگویم مسؤلان و مدیران، سنگین‌ترین مسوولیت را در خدمتگذاری دارند، سخنی گزاف نگفته‌ایم، بلکه این بیان، خود یک واقعیت اجتماعی از منظری دقیق و موشکافانه است.

در حدیث شریف نبوی می‌خوانیم که:

«خداوند از بنده خویش در مورد جاه و مقامش سؤال می‌کند؛ همان‌گونه که درباره مالش سؤال می‌کند پس می‌فرماید: ای بنده من! به تو مقام دادم، آیا با آن، مظلومی را یاری کردی یا به فریاد غمگینی رسیدی؟»^۱

بدین ترتیب روشن می‌شود که رسول اکرم ﷺ نسبت به برخورداری از آبرو و شأن اجتماعی، حساب ویژه‌ای باز کرده و برای افرادی که دارای چنین عطیه‌ای هستند، مسوولیت زیادی ترسیم نموده است.^۲

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی
خدمت رسانی به صورت ناشناس

پیامبر ﷺ روزی با یکی از یاران خود در صحرای مدینه برای کاری می‌رفت که پیرزنی را بر سر چاهی مشاهده کرد. او می‌خواست از چاه آب بکشد و به خیمه‌اش برود، اما در کار خود ناتوان بود.

آن حضرت ﷺ نزدیک رفت و فرمود: ای مادر! آیا می‌خواهی برایت از چاه آب

۱. مستدرک الوسائل، میرزا حسین نوری، ج ۱۲، ص ۴۲۹

۲. ماهنامه مبلغان، شماره ۵۰، بهمن و اسفند ۱۳۸۲، ص ۱۳۲

بکشم؟ آن بانوی سالخورده از پیشنهاد رسول خدا صلی الله علیه و آله خوشحال شد. پیامبر صلی الله علیه و آله بر سر چاه آمد و مشک را پر از آب کرد و تا خیمه آن پیرزن حمل نمود. شخصی که همراه پیامبر صلی الله علیه و آله بود، هر چه اصرار کرد که مشک را از پیامبر صلی الله علیه و آله بگیرد، آن حضرت قبول نکرد و فرمود: من به تحمل مشقت و زحمات امت خود سزاوارترم!

«هرگز دست خود را برگردنت زنجیر مکن (ترک انفاق ننما) و بیش از حد دستت را باز مکن که در این صورت مورد سرزنش قرار می‌گیری و از کار فرو می‌مانی»

بعد از این که پیامبر صلی الله علیه و آله خدا حافظی کرد و به راه افتاد، پیرزن به فرزندانش

گفت: مشک را از بیرون خیمه به داخل بیاورید! آنها با تعجب پرسیدند: ای مادر! این مشک سنگین را چگونه به خیمه آوردی؟ او پاسخ داد: جوانمردی زیبا روی و خوش سخن با کمال مهربانی آن را به این جا آورد.

آن‌ها وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله را شناختند، به دنبالش دویدند و به دست و پای آن حضرت صلی الله علیه و آله افتادند و عذرخواهی نمودند. پیامبر صلی الله علیه و آله آنان را دعا کرد و با لطف و مهربانی خویش نوازش فرمود.^۱

آری! سیره اخلاقی آن حضرت صلی الله علیه و آله نشان می‌دهد که ایشان پیروان خود را به کار گشایی و برآوردن حاجت برادر مؤمن تشویق و ترغیب می‌فرمود. آن حضرت صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «مَنْ قَضَى لِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ حَاجَةً كَانَ كَمَنْ عَبْدَ اللَّهِ دَهْدًا»^۲. «هرکس یک حاجت برادر خود را برآورد، چنان است که در همه روزگار خدا را عبادت کرده است».

احوال پرسی و عیادت

تمام افراد جامعه به نوعی از لطف و بزرگواری پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله برخوردار بودند و در این میان تکریم حضرت صلی الله علیه و آله نسبت به یاران نزدیکش از همه چشم‌گیرتر بود. سیره

۱. تفسیر منهج الصادقین، ذیل آیه ۴ سوره قلم

۲. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۸۲

کریمانه ایشان در برخورد با اصحاب، باعث ایجاد ارتباط عاشقانه و وحدت فکری و اجتماعی می‌شد؛ به طوری که همه خود را وابسته به این کانون عشق و ایثار می‌دیدند و هیچ‌گاه پیامبر ﷺ را از خود جدا نمی‌دانستند.

«انس بن مالک» می‌گوید: هرگاه رسول خدا ﷺ یکی از اصحاب را سه روز نمی‌دید، درباره او سؤال می‌کرد؛ اگر آن فرد در شهر نبود، برایش دعای خیر می‌کرد؛ اگر حضور داشت، به دیدن او می‌رفت و اگر مریض بود از او عیادت می‌کرد.^۱

در روایتی از پیامبر اکرم ﷺ نقل شده است که حضرت ﷺ فرمودند:

«از حقوق هر مسلمان بر مسلمان دیگر این است که هرگاه با او دیدار کند، بر او سلام کند و هرگاه مریض شود، از او عیادت نماید و هرگاه از دنیا رفت، در تشییع جنازه اش شرکت نماید»^۲.

نیکی به همسایه

حفظ حرمت همسایه و توجه داشتن به ارزش‌های انسانی، از وظایف اخلاقی مسلمانان است.

پیامبر اکرم ﷺ در این زمینه سفارش نموده است:

«اگر خواستار آن هستید که خداوند و فرستاده‌اش شما را دوست داشته باشند و با همسایگان خود به نیکی رفتار کنید و به آنان خدمت نمایید»^۳.

همچنین فرمود:

«کسی که خود را سیر کند ولی همسایه‌اش در گرسنگی به سر برد به من ایمان نیاورده است»^۴.

۱. همان، ج ۱۶، ص ۲۳۲

۲. «مِنْ حَقِّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ إِذَا لَقِيَهِ أَنْ يُسَلِّمَ عَلَيْهِ وَ إِذَا مَرَّصَ أَنْ يُثَوِّدَهُ وَ إِذَا مَاتَ أَنْ يُشَيِّعَ جَنَازَتَهُ» (مکارم الاخلاق، حسن بن فضل طبرسی، ص ۳۵۹).

۳. میزان الکلمه، ری شهری، ج ۲، ص ۱۹۰

۴. مستدرک الوسایل، ج ۲، ص ۸۰

ابوذر غفاری می‌گوید: پیامبر به من سفارش کرد که هرگاه غذا تهیه می‌کنی، مقدار آن را چنان زیاد کن که بتوانی مقداری از آن را به همسایه خود بدهی.^۱

بنابراین یکی از وظایف دینی در برابر همسایگان، رسیدگی به مشکلات و ادای حاجات آنهاست که اگر بدون ریا و ظاهر سازی به قصد قربت انجام شود، موفقیت‌های دنیوی و اخروی را به دنبال خواهد داشت.

انفاق و ایثار

یکی از اموری که در زندگی درخشان پیامبر صلی الله علیه و آله می‌درخشد و در کنار برنامه‌های نخستین ایشان قرار دارد، انفاق با مال است. انفاق و ایثار آن بزرگوار به فقرا و مستمندان به اندازه‌ای بود که هیچ‌کس را از نزد خود مأیوس و ناامید رد نمی‌کرد.

روزی مرد فقیری نزد آن حضرت صلی الله علیه و آله آمد و درخواست کمک مالی کرد. نزد پیامبر صلی الله علیه و آله چیزی نبود بنابراین به فقیر فرمود: مشکل تو، به خواست خداوند حل خواهد شد. آن مرد به حضرت صلی الله علیه و آله عرض کرد: پیراهنی را که پوشیده‌ای به من بده.

نبی مکرم صلی الله علیه و آله پیراهنش را از تن بیرون آورد و به او بخشید در نتیجه در تنگنا قرار گرفت و از خانه بیرون نیامد؛ بنابراین خداوند این آیه را بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل کرد:

«هرگز دست خود را برگردنت زنجیر مکن (ترک انفاق ننما) و بیش از حد دست را باز مکن که در این صورت مورد سرزنش قرار می‌گیری و از کار فرو می‌مانی»^۲.

۱. المحجة البيضاء، ملا محسن فیض کاشانی، ج ۳، ص ۴۲۵

۲. «وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ» (تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۱۵۹، ذیل آیه ۲۹ سوره اسراء).